

Voiko vaalit hoitaa toisin?

Keväällä 2003 Helsingin Sanomien politiikan toimitus päätti hoitaa eduskuntavaalien uutisointinsa ”jotenkin toisin”. Ennen vaaleja toimitus lähti virittämään keskustelua lukijoiden tärkeiksi kokemista lähtökohdista sen sijaan, että olisi tyytynyt vain seuraamaan, kuinka vaalikamppailu etenee. Helsingin Sanomat julkaisi oman, äänestäjien agendaan perustuneen vaalisarjansa 3.2.–16.3.2003. Lehden tavoitteena oli muun muassa selkeyttää keskeisiä vaaliteemoja lukijoidensa äänestyspäätöksen tueksi.

Helsingin Sanomien toimitus lähti suunnitteluvaiheessa etsimään ”toisin tekemisen” mallia muiden maiden vaaliuutisoinnista. Lehden valitsema malli löytyi kansalaisjournalistisista (public tai civic journalism) vaaliprojekteista, joita on toteutettu erityisesti Yhdysvalloissa 1990-luvun alusta alkaen. (ks. esim. Ahva 2003)

Kuvaan seuraavassa, mitä Helsingin Sanomien vaalihankeessa tehtiin ja miten. Analysoin myös sitä, kuinka toimittajat kokivat uudentyyppisen vaaliuutisoinnin. Toimittaja-haastattelut¹ avaavat mahdollisuuden arvioida yleisemmin myös sitä, miten toimittajat ymmärtävät oman työnsä politiikan kentällä ja valtakunnan suurimassa lehdessä.

Helsingin Sanomissa vaaliraportointi aloitettiin kymmenosaisella teemajuttujen sarjalla. Jutuissa käsiteltiin muun muassa terveydenhuollon ongelmia, lapsiperheiden tilannetta (ks. esimerkki), työttömyyttä, huumeita ja Nato-kysymystä. Juttusarjassa kirjoitettiin näistä aiheista, koska äänestäjille tehdyn kyselyn perusteella nämä aiheet olivat tärkeimpiä vaaliteemoja. Vaalisarjaan kuului teemajuttujen lisäksi seitsemän suurimman puolueen puheenjohtajan haastattelut, joissa poliitikoille esitettiin myös lukijoiden lähettämiä kysymyksiä. Kokonaisuuteen kuului myös verkkolehden puolella toiminut vaalikone.²

Helsingin Sanomat kokosi äänestäjien vaaliagendan Suomen Gallupin toteuttamalla kyselyllä, johon vastasi noin 1400 kansalaista. Äänestysikäisiltä kysyttiin: ”Mikä on tärkein kysymys, johon haluaisitte näissä eduskuntavaaleissa vaikuttaa?” Tämän lisäksi vastaajat saivat arvioida neljänkymmenen valmiiksi muotoillun teeman tärkeyttä. Tarjotuista aiheista ykköseksi nousi terveyden-

hoito. Spontaaneissa vastauksissa korostuivat työttömyys ja perhepolitiikka.

Kymmenen tärkeintä aihetta käsiteltiin erikseen vaalisarjan teemasivuilla helmikuun aikana. Sivun pääjutussa ongelma esiteltiin yleensä tavallisen ihmisen näkökulmasta, ja ”Tietokulmassa” tiivistettiin taustafaktat tai vaalien kannalta tärkeät kysymykset. Esimerkiksi lapsiperheiden ongelmista kertovassa jutussa ristiriita työ- ja perhe-elämän välillä tuotiin esille kertomalla opettaja Petri Lindroosin kokemuksia niin lapsiperheen arjesta kuin koulumaailmasta. ”Tietokulma”-palstalla esiteltiin puolestaan niitä perhepoliittisia kysymyksiä, joita tuleva eduskunta joutuisi pohtimaan. Teemasivujen ”Sanotua”-palstalla päästettiin äänestäjät vielä itse kommentoimaan aiheita, ja sivun alajutussa esiteltiin suurimpien puolueiden kanta kyseiseen ongelmaan. Puolueiden suhtautuminen tiettyyn kysymykseen (esimerkiksi: *”Olisiko kokopäiväkoulu ratkaisu pienten koululaisten iltapäivähoitoon?”*) tiivistettiin vielä Kylä/Ei/Ehkä -taulukossa.

Tällaisella kokonaisuudella Helsingin Sanomat tavoitteli tärkeimpien vaaliteemojen ihmisläheistä ja konkreettista käsittelytapaa. Puolueiden ympärilyöreyttä haluttiin terävöittää suorilla kysymyksillä, joihin toimitus kaivoi vastaukset vaaliohjelmista, kannanotoista tai haastatteleamalla puolueiden edustajia.

Kuinka hanke suunniteltiin?

Helsingin Sanomien vaalihanke suunniteltiin marras-joulukuussa 2002. Taustatyötä ja työn organisoimista tehtiin joulutammikuussa, ja varsinainen juttusarja aloitettiin helmikuun alussa.

Hanke oli jopa Helsingin Sanomien mittakaavassa laaja. Poliitiikan toimituksen esimiehen ja vaalihankepuuhamiehen Arte Jääskeläisen mukaan projektin aikana toimituksessa työskenneltiin voimien ääri rajoilla.

Alkusuunnittelun aikana politiikan toimitus selvitti, millaisia erilaisia vaaliraportoinnin tapoja maailmalta löytyy. Vaalihanke pohjaksi selvitettiin myös suurimpien puolueiden päälinjat analysoimalla niiden vaaliohjelmia. Tämä selvitys toimi taustamateriaalina puolueiden kantoja esitelleille jutuille. Myös gallupkyselyn runko muodostettiin vaaliohjelmien analyysin pohjalta. Taustatyön jälkeen toimituksessa suunniteltiin vaalisarjan aikataulu, jaettiin työtehtävät ja kehiteltiin teemasivuille yhtenäinen sisällöllinen linja sekä ulkoasu.

Vaalisarjan teemojen joukkoon valittiin muutama teema äänestäjien agendan ulkopuolelta. Näitä olivat muun muassa Suomen Nato-jäsenyys ja maahanmuuttajat. Nämä aiheet eivät olleet kovin korkealla kansalaisten asetta-

POLITIikka

Ajan puute väsyttää vanhemmat ja lapset

Isä ja opettaja Petri Lindroos: "Raha ikävä kyllä ratkaisee paljon"

Lasten asema ja perhepolitiikka äänestäjien kärkiteemojen joukossa

Niika Tali

HELINGIN SANOMAT

"Sukkyllä puoli väimän liitell... Hämärään kyllä loppu peukki vielä... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

Auton kaartin... Lindroosin... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

Lindroosin... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

Lindroosin... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

Lindroosin... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

Lindroosin... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

Lindroosin... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

Lindroosin... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

Lindroosin... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

Lindroosin... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

Lindroosin... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

Lindroosin... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

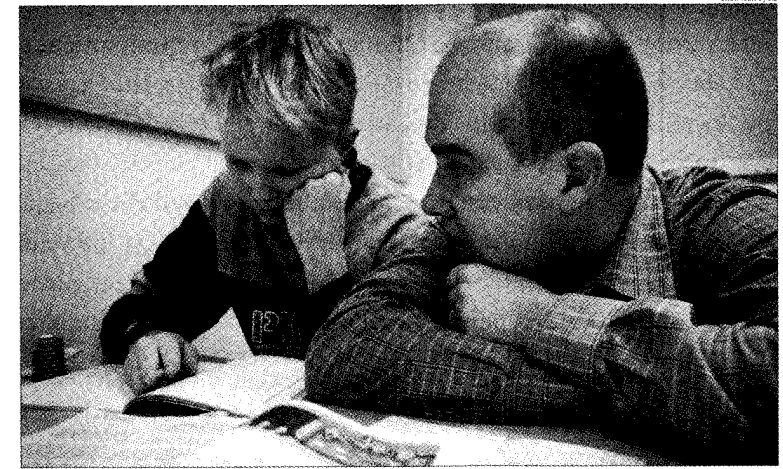
Lindroosin... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

Lindroosin... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

Lindroosin... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

Lindroosin... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

Lindroosin... kukaan ei ole ollut tyytyväinen..."

Erityisopettaja Petri Lindroos käy läpi koulun kaudenhuollon juha Ramin kanssa Päättäjien sisällä Helsingissä.

TIETOKULMA

Seurava eduskunta joutuu ottamaan kantaa mm. vanhan loppuajaksi... Päättäjien... Päättäjien... Päättäjien...

Perheitä paljon toiveita

Päättäjien... Päättäjien... Päättäjien... Päättäjien... Päättäjien...

Yhteistyön yhteistyötoimen

Yhteistyön... Yhteistyön... Yhteistyön... Yhteistyön... Yhteistyön...

Raha ikävä kyllä ratkaisee paljon

Raha... Raha... Raha... Raha... Raha...

Kaikki puolueet painottavat pieniä opetusryhmiä

Puolueet lähtivät hitaan tultuineen ohjelmien valmisteluun... Kaikki puolueet painottavat pieniä opetusryhmiä...

Matti Nieminen

Matti Nieminen... Matti Nieminen... Matti Nieminen... Matti Nieminen... Matti Nieminen...

Taru Korpela

Taru Korpela... Taru Korpela... Taru Korpela... Taru Korpela... Taru Korpela...

Taru Korpela

Taru Korpela... Taru Korpela... Taru Korpela... Taru Korpela... Taru Korpela...

Valikka peruskoulun puolesta

Valikka peruskoulun puolesta... Valikka peruskoulun puolesta... Valikka peruskoulun puolesta... Valikka peruskoulun puolesta... Valikka peruskoulun puolesta...

Osaako kokopäiväkoulu ratkaista pienten koululaisten iltaopivaihto?

A grid of 12 small articles, each with a title and a short paragraph. The titles include 'Yhteistyön yhteistyötoimen', 'Raha ikävä kyllä ratkaisee paljon', 'Valikka peruskoulun puolesta', etc.

SANOTTUA

- List of short quotes and statements from various sources, including 'Suomen Callig tyylit', 'Perheet loisi lapsen', 'Lapset eivät ole riittävästi', etc.

massa tärkeysjärjestyksessä, mutta toimituksessa arvioitiin niiden nousevan keskeisiksi keskustelunaiheiksi tulevalla vaalikaudella. Teemojen valinnassa käytettiin haastateltujen toimittajien mukaan journalistista harkintaa, eikä kukaan nähnyt aiheiden mukaan ottamista ongelmalliseksi, sillä median ”*vastuu ja velvollisuus on kertoa sellaisista asioista, joista on tulossa tärkeitä*”. Toimitajat painottivat, ettei taustalla ollut lehden oma kampanjointitarkoitus.

Lähes kaikkien haastateltujen toimittajien mukaan hankkeen parhaimpia puolia oli hyvä suunnittelu. Etukäteen jaetut aiheet ja lukkoon lyödyt ilmestymispäivät helpottivat oman työn suunnittelua ja jättivät aikaa lukea taustamateriaalia. Erään haastateltavan mukaan tarkat suunnitelmat helpottivat työtä, koska koko vaalihoito näyttäytyi selväpiirteisempänä kuin aikaisempina vuosina. Etukäteissuunnittelu oli projektin kannalta tärkeää myös siksi, että hankkeessa oli mukana politiikan toimituksen ulkopuolisia kirjoittajia.

Suunnittelu on ensiarvoisen tärkeää, kun mukana on ihmisiä, jotka tekee tätä muiden töiden ohessa. Idea pitää saada selville ja ’hyväksytyä’ ennen kuin jaksaa tehdä muiden töiden ohella.

(teemajutun kirjoittaja, nainen)

Suunnitelmallisuuden vastapuolena näkyi haastattelukommenteissa perinteinen uutisvirta-ajattelu, joka hallitsee etenkin politiikan toimittamista. Uutisvirrassa on pysyttävä, sillä aiheista kilpaillaan ja erilaisiin tapahtumiin ja lausuntoihin tulee reagoida yhä nopeammin. Toimituksessa oli siis niitakin, joiden mukaan kiinteiden suunnitelmien laatiminen oli hölmöä, sillä se esti päiväkohtaisen reagoinnin. Useissa haastatteluissa nousi esille se, että lehti olisi voinut reagoida paremmin Jätteenmäen Irak-lausuntoihin ja Tony Halme-ilmiöön. Oman agendan seuraaminen saattoi siis johtaa siihen, että ”todelliset” uutisaiheet jäivät käsittelemättä.

Mitä tapahtui hyvälle ajatukselle kansalaisjournalismista, kun kaikkia kiinnosti vain Irak? Jos ihmiset puhui siitä, niin kirjoitettiinko me sitten kansalaisjournalismia? (politiikan toimittaja, mies)

Ironisinta koko hankkeen kannalta lienee se, että eduskuntavaaleista vuonna 2003 muodostui juuri sellainen suuren luokan ”peli”, josta oli koetettu päästä irti. Eduskuntavaalit ja niiden jälkipuinti kääntyivät näytelmäksi, jossa oli dramaattisia käänteitä ja juonittelua. Toisaalta monet vaalikirjoitteluun osallistuneet toimittajat olivat sitä mieltä, että Irak-jupakan käsittelyyn osallistuttiin siinä määrin, kuin se oli järkevää. He arvelivat, etteivät Irak-sotkun kaltaiset poliittiset kiemurat juurikaan vaikuta äänestäjien vaaliratkaisuihin. Oli

siis hyvä, että toimitus pysyttäytyi päätettyjen teemojen esittelemisessä eikä lähtenyt mukaan ”*pelin vatvomiseen*”.

Suunnitelmallisuuden kokeminen positiiviseksi asiaksi liittyy ajatukseen projektien hallinnasta. Vaalit muodostavat uutisjournalismissa luonnollisen projektin, jota tulee joka tapauksessa pohjustaa, seurata ja arvioida. Luultavasti yhtä suunnitelmallisen projektin toteuttaminen jostakin muusta aiheesta kuin vaaleista olisi voinut aiheuttaa enemmän soraääniä, sillä suunnitelmallisuus olisi voinut heikentää lehden kykyä vastata muiden välineiden kanssa käytävään uutiskilpailuun. Nyt suunnitelmallisuus koettiin voimavaraksi, joka toi koko vaalikirjoitteluun selkeyttä ja itsevarmuutta. Ristiriitaisuus piilee siinä, että ilman suunnitelmia rutiinit ottavat työstä helposti vallan, mutta suunnitelmilla ei kuitenkaan voida varautua aivan kaikkeen.

Helsingin Sanomat tavoitteli vaalisarjallaan myös konkreettisia seurauksia. Koko projektia motivoi alusta alkaen toive siitä, että kansalaisten äänestysinokkuus saataisiin kasvamaan. Tämä tavoite kerrottiin vaalisarjan avanneissa juttukokonaisuudessa selvästi:

Miksi Suomessa oli viime vaaleissa niin alhainen äänestysprosentti, 68? Onko vika poliitikoissa, poliittisessa järjestelmässä vai siinä, että asiat ovat niin hyvin, ettei äänestämiseen ole tarvetta? Vai olisiko vika siinä, että poliitikot puhuvat niin ympäripyöreitä, ettei kansalainen tiedä, mitä äänestäisi? – Päätimme yrittää tehdä voitavamme. (HS, 3.2.2003)

Päätös muuttaa vaaliuutisoinnin painopistettä liittyi äänestysaktiivisuuden kohottamiseen. Aikaisemmin vaalikirjoittelu oli yleensä aloitettu jo vuoden vaihteessa, mutta nyt lehden varsinainen vaalstartti siirrettiin vasta helmikuun alkuun. Tätä valintaa pohjusti huomio siitä, että äänestäjät heräävät vaaleihin lopulta varsin myöhään ja monet tekevät ratkaisunsa aivan vaalitalutun viimeisinä päivinä. Lukijoita ei haluttu puuduttaa liian varhaisella vaalikirjoittelulla.

Arvioissaan monet toimittajat pohtivat sitä, oliko uudentyypisellä vaalikirjoittelulla loppujen lopuksi merkitystä lukijoille ja heidän äänestysinnolle. Toisten mukaan vaalikirjoittelu ei palvellut tarpeeksi hyvin tavallisia lukijoita, sillä teemajutut olivat liian laveita tai ”*etäisiä ja varovaisia*”. Myös teemajuttujen yhteys puolueisiin jäi monesti epäselväksi. Erään toimittajan mukaan teemajutussa vasta heräteltiin lukijaa kysymysten äärelle, eikä puolueiden vastauksissa välttämättä tarjottu ratkaisuja näihin kysymyksiin. Tämän vuoksi toimittajat epäilivät, etteivät teemajutut auttaneet lukijoita tekemään äänestyspäätöksiä.

Toiset olivat sitä mieltä, että tietoa ja taustafaktoja oli ollut hyvin tarjolla: ”*Se joka halusi etsiä ja ottaa selville, niin sai siitä tietoa ja avaimia johonkin suuntaan*”. Heidän mukaansa sanomalehden tehtävänä on nimenomaan taustoittaa ja syventää erilaisia teemoja, ja tässä onnistuttiin. Erään arvion mukaan isojen teemasivujen koostaminen on ainoa vaihtoehto, jos lukijalle halutaan tarjota todellisia päätöksenteon välineitä laajoista aiheista, kuten Natosta tai työvoiman muutoksista.

Toimittajien puheesta kuului läpi melko suoraviivainen ajattelutapa: jutulla on ollut merkitystä silloin, jos se on auttanut jotakuta tekemään äänestyspäätöksen. Tämänkaltaisia vaaliprojekteja arvioitaessa toimittajien olisi ehkä syytä olla armeliaampia itseään ja kirjoittamiaan juttuja kohtaan. Ei tavalliseen vaaliraportoinnin jälkeen aseteta juttuja seinälle ja kysytä, seurasiko niistä mitään. Tässä mielessä äänestysprosentin kasvattaminen on jo lähtökohtaisesti saavuttamaton päämäärä, ja tämänkaltaisen tavoitteen peilaaminen yksittäisten juttujen tasolla on aina pulmallista.

Juttusarjan toteuttaminen parityönä

Vaalisarjan tekemiseen osallistui kaikkiaan noin 20 toimittajaa, ja työnjakoon kiinnitettiin hankkeen aikana tavanomaista enemmän huomiota. Taustalla oli ajatus toimitusosastojen välisestä yhteistyöstä; ideana oli hakea teemajuttujen tekoon lisäasiantuntemusta muilta osastoilta. Yhteistyöllä tavoiteltiin sitä, että vaalijutuista tulisi ihmisläheisiä ja että vaikeat teemat käsiteltäisiin ”*populärisoivasti*” eli arkikielellä ilmaistuna ja käytännön tasolla pysytellen. Helsingin Sanomissa toimitusosastot ovat melko itsenäisiä yksiköitä, joten tällainen yhteistyö ei ole aivan jokapäiväistä.

Kaikki vaalisarjan jutut toteutettiin työpareittain. Teemakokonaisuuksissa politiikan toimittaja selvitti puolueiden kannan sekä valitsi ja muotoili puolueille esitettävän kysymyksen. Hänen osakseen tuli myös ”Tietokulman” ja ”Sanottua”-palstan kokoaminen. Sivun pääjutun kirjoitti puolestaan toinen toimittaja, joka oli ”lainassa” joltakin muulta osastolta.

Kokemukset pareittain työskentelystä vaihtelivat suuresti. Joidenkin yhteistyö tarkoitti muutamaa sähköpostiviestiä, kun taas toiset pohtivat yhdessä sekä pääjutun ja kysymyksen yhteensopivuutta että kuvituksen ideoita. Oma tekstiä myös luetutettiin työparilla. Kaikki eivät olleet aiemmin tehneet parityötä yhtä tiiviisti. Etenkin politiikan toimittajat työskentelevät useimmiten yksin. Kotimaan osaston ja kaupunkitoimituksen toimittajille parityöskentely

oli tuttua jo entuudestaan, sillä pääjutun ja kainalojutun kirjoittajat toimivat usein työparin tavoin. Erään haastateltavan mukaan parityöskentely on kannatettavaa ja parhaimmillaan tehokasta, koska silloin on *"vähän kokouksia, mutta paljon vuorovaikutusta"*.

Puheenjohtajien haastatteluita tehneet työparit osallistuivat yhdessä taustatyön tekemiseen ja toimivat parina myös haastattelutilanteissa. Työnjako aiheutti joissakin tapauksissa kitkaa, koska toinen toimittajista mielsi itsensä päähaastattelijaksi. Juttujen sisällöstä ja kärjestä jouduttiin tällaisissa tilanteissa neuvottelemaan odotettua tiukempaan sävyyn. Useimmiten kahden toimittajan voimin tehtyjä haastatteluita pidettiin onnistuneina, koska näissä tilanteissa *"puheenjohtaja ei päässyt livistämään"* vaikeista kysymyksistä tai aiheista.

Toimittajat arvelivat, että osastojen välinen yhteistyö toi aiheiden käsitteelyyn ylimääräistä asiantuntemusta. Heidän mukaansa parhaat jutut syntyivät silloin, kun kirjoittajana oli sellainen toimittaja, joka oli jo aikaisemmin perehtynyt sisällöllisesti samantyyppisiin asioihin. Toimittajat painottivat arvioissaan sitä, että vaalihankeessa Helsingin Sanomien resurssija oli osattu käyttää tehokkaasti. Puheista kävi ilmi myös se, että oman lehden koosta ja voimavaroista ollaan tietoisia.

Tämä paljasti omasta organisaatiosta sen, että jos jotakin suurta tehdään tosissaan, niin apua löytyy muualtakin. Että vaikka rajat osastojen välillä on joskus suuret, niin ihmiset on valmiita joustamaan kuitenkin. (teemajutun kirjoittaja, mies)

Kokemukset yhteistyöstä toimituksen sisällä kuvastavat sitä, että politiikan ja kotimaan osastojen ajatellaan olevan normaalisti melko etäällä toisistaan. Poliitiikan jutut kertovat siitä, mitä on päätetty, ja kotimaan jutut käsittelevät sitä, miten päätökset näkyvät arjen elämässä. Vaalihankeessa tällaisesta asetelmasta haluttiin päästä eroon ja haluttiin painottaa, että politiikka on myös tavallisia, arkisia asioita. Tämän lisäksi toimittajat olivat tyytyväisiä myös siihen, että myöhemmin toteutetussa Helsingin Sanomien lehti uudistuksessa erillinen politiikan sivu lakkautettiin, eikä kotimaan ja politiikan toimitusten juttuja enää erotella lehden sivuilla toisistaan.

Vaalihankeessa herättiin huomaamaan, että toimituksen sisältä löytyy omaa asiantuntemusta ja halukkuutta osallistua erilaisiin projekteihin vaikka oman työn ohella. Yhteistyö on sanomalehdissä usein koettu lähinnä laajan mittakaavan resurssiksi eli yhteistoiminnaksi konsernien sisällä tai välillä. Helsingin Sanomissa yhteistyön lisäämistä toimituksen sisällä vaikeuttaa luultavasti toimituksen suuri koko. Pienissä lehdissä toimituksen yhteistyö voisi olla

arkipäiväisempää ja tiiviimpää jo pelkästään fyysisesti pienempien tilojen vuoksi. Toisaalta yhteistyön tekeminen voi kaatua resurssien puutteeseen: vaikka yhteistyöhön olisi haluakin, siihen ei ole aikaa.

Kirjoittamisen lähtökohdaksi ”tavallinen ihminen”

Tehtävänjaon jälkeen teemajuttujen kirjoittajat saivat omien työolojensa mukaan vaalijutun kirjoittamiseen aikaa muutaman päivän, tai he kirjoittivat jutun muiden töiden ohessa ylitöinä. Teemajuttujen tekeminen koettiin tavallista työläämmäksi, sillä punaisen langan löytämiseen ja aiheen kypsyttelyyn meni normaalia enemmän aikaa. Juttuaiheiden lähestymiseen olisi kaivattu selviä ohjeita. Erään haastateltavan mukaan toimittaja on melko mahdottoman tehtävän edessä, jos häntä pyydetään käsittelemään vaikkapa lapsiperheiden asioita ”*ihmisen kautta, kiinnostavasti kirjoitettuna ja monipuolisesti*”.

Muutama toimittaja painotti sitä, että aiheeseen perehtyneisyys helpotti työmäärää ja siihen suhtautumista. Lisäksi oma osaaminen ja motivaatio vaikuttivat kirjoittamiskokemuksiin:

Tarkoitus oli, että juttu oli enemmän kuin haastattelu, että kerrotais miten asiat on, ja se vaatii monen ihmisen kanssa juttelua ja lukemista. Tällaisia juttuja on kiva tehdä, jos on sellainen aihe, joka kiinnostaa.
(teemajutun kirjoittaja, nainen)

Politiikan toimituksessa vaalit ovat aina erityisen kiireistä ja työlästä aikaa, joten vaalisarjaan ja sen vaatimaan työmäärään oli osattu jo ennakolta varautua. Suuri työmäärä näkyi politiikan osastolla silti etenkin mittavassa suunnittelussa ja taustatyössä.

Monet toimittajat kertoivat saaneensa tärkeimmäksi kirjoittamisohjeekseen ”*vääntää rautalangasta*”, eli käsitellä asiaa mahdollisimman maanläheisesti. Erään haastatellun toimittajan mukaan ohje rautalangasta vääntämisestä saa toimittajat usein pillastumaan, koska ohjeistamisen uskotaan aliarvioivan yhtäältä lukijoiden käsityskykyä ja toisaalta toimittajien ammattitaitoa. Toisaalta toimittajat myönsivät, että etukäteisohjeet antavat aiheen keskustella, miten juttuja ylipäättään kirjoitetaan ja kenelle. Juttuja ei tulisi kirjoittaa vain ”*eliitiltä eliitille*”, muttei myöskään tulisi ottaa asennetta, jonka mukaan kirjoitetaan ”*eliitiltä rupusakille*”.

Sen lisäksi, että vaalisarjan juttuja kirjoittaessa painotettiin ”tavallista lukijaa” vastaanottajana, haluttiin saada ihmiset näkyville myös itse jutuissa. Jut-

tujen ihmislähtöisyys koettiin joissakin tapauksissa ongelmalliseksi, sillä aina ei ole järkevää tuoda juttuun tavallista ihmistä, jos häneltä kysytään ”mitä tahansa mistä tahansa”. Hakuammunnan sijaan toimittajat painottivat, että etukäteen tulisi tarkemmin miettiä, mitä keneltäkin kysytään.

Eräs toimittaja arveli, että ihmislähtöistä jutuntekoa hankaloittaa lisäksi se, että tavallisten ihmisten haastattelut muotoutuvat harvoin uutisiksi, kun taas poliitikkojen sanomiset ovat lähes automaattisesti uutistavaraa. Tavallisten ihmisten haastattelemineen on myös työläämpää, sillä heidän esittämänsä asiaväitteet tulee aina tarkastaa tarkemmin kuin sellaisten lähteiden, jotka antavat lausuntoja työksien. Haastattelun toimittajan mukaan tavallisten ihmisten tiedot voivat usein olla väärää tai perustua luuloihin. Kyse voi olla myös siitä, että poliitikko tai asiantuntija joutuu yleensä itse kantamaan vastuun esittämistään tiedoista, kun taas tavallisen ihmisen lausuntojen todenperäisyyttä perätään jutun kirjoittaneelta toimittajalta.

Toimittajien joukossa oli myös sellaisia, jotka suhtautuivat tavallisiin ihmisiin haastateltavina positiivisesti: ”Joskus ihmisillä on ihan käsittämättömän hyvät tiedot sellaisista asioista, joita ei tule mielenkään asiantuntijan sanoa.” Valittavan usein – näissäkin vaalijutuissa – tavallisen ihmisen tehtävänä on kuitenkin toimia pelkkänä esimerkkinä.

Tavallinen ihminen on usein se kainalojutun keissi. Se on se, joka kertoo, et mulle kävi näin. (...) Vähän ne ihmiset on välineitä, dramaturgisia välineitä. (teemajutun kirjoittaja, mies)

Hankkeen aikana äänestäjän roolia painotettiin etenkin suunnitteluvaiheessa, jolloin äänestysikäiset saivat toimia teemojen määrittelijöinä. Toisaalta äänestäjää ajateltiin paljon myös lukijan roolissa, sillä vaalijuttujen vastaanottajaksi määrittyi tavallinen ihminen, jolle asiat tulee ”vääntää rautalangasta”. Itse jutuissa tavallinen äänestäjä esiintyi oikeastaan vain havainnollistavassa roolissa. Teemajutuissa esiintyneet ihmiset eivät kovin monesti päässeet asettumaan haastajan tai kysyjän rooliin. Tavallinen ihminen astui lähelle aktiivisen kansalaisen roolia vain ”Sanottua”-palstan kommentoijana tai puheenjohtajahaastattelujen kysymysten esittäjänä.

Ehkä pitäisi tuoda se ihminen vielä poliitikkojen eteen ja kysyä niiltä, että mitä hänelle pitäisi tehdä. Siinä olisi suurempi yhteys, ja puolueet joutuisivat vastuuseen tilanteesta. (teemajutun kirjoittaja, nainen)

Helsingin Sanomien vaalihankeessa todettiin, että myös poliittisia asioita tulee voida käsitellä niin, että jutuista käy ilmi erilaisten päätösten ja kehitys-

suuntien merkitys tavallisille ihmisille. Tässä vaalisarjassa kansalaiset eivät kuitenkaan vielä päässeet mukaan poliittiseen julkisuuteen keskustelijan roolissa: keskusteluyhteyttä tai vuorovaikutusta äänestäjien ja päättäjien välille ei jutuissa syntynyt. Hankkeessa keskityttiin ajattelemaan äänestäjiä etupäässä vastaanottajina ja yksilöinä – ei niinkään aktiivisina yhteisön jäseninä.

Lehti ja toimittaja aktiivisina toimijoina

Tärkeänä lähtöoletuksena Helsingin Sanomien vaalihankeessa oli ajatus siitä, että lehti saa olla aktiivinen suhteessa politiikan kenttään: se voi tuottaa ja tuoda julkisuuteen oman, kansalaislähtöisen vaaliagendansa. Poliitiikan toimituksen esimiehen Atte Jääskeläisen mukaan politiikan journalismi saattaa pahimmillaan olla yksiulotteista, sillä uutiskäytäntöjä rytmittävät poliittiset päätökset ja politiikan aikataulut. Tästä syystä politiikan journalismia hallitsee ajatus päättäjien liikkeiden seuraamisesta.

Yksiulotteisuuden lisäksi Helsingin Sanomat halusi vaalisarjassaan päästä eroon ”mittanauhasyndroomasta”, jossa tasapuolisuuden vaatteet ajavat sisällöllisten valintojen ohi. Jääskeläisen mukaan sanomalehti saa arvottaa ja arvioida asioita sekä ottaa politiikan agendan omiin käsiinsä. Vaaliprojektin avulla Helsingin Sanomat halusi palata politiikan perusmerkityksiin ja muistuttaa journalismin perustehtävästä: lojaalisuudesta kansalaisia kohtaan³. Vaaliagendan luominen toimi samalla toki myös lehden oman profiilin kohottamisena ja toiveena siitä, että lukijat voisivat kokea lehden läheiseksi.

Vaalihankeeseen osallistuneet toimittajat hyväksyivät lehden aktiivisuuden vaaliuutisoinnissa, sillä lehden perustehtäväksi mielletään keskustelun avaaminen. Keskustelun tulee kuitenkin olla yhteydessä siihen, mitä todella tapahtuu, ja jutun ”*idean pitää tulla siitä, mitä on nähnyt, kokenut tai haistanut*”. Toimittajat kokevat lehden olevan osa poliittista järjestelmää, eli sitä julkisuutta, johon tuodaan esille erilaisia näkökulmia ja jossa päätöksiä tehdään. Journalismin perustehtävänä on tuottaa lukijoille näkökulmia ja ottaa myös kantaa, sillä useille kansalaisille ainoa kosketus politiikkaan tulee tiedonvälityksen suodattamana. Tällainen ajatus journalismin osallisuudesta poliittisessa prosessissa tuli vahvasti esille kaikissa toimittajahaastatteluissa.

Toisaalta kaikilla haastatelluilla ei ollut samanlaista käsitystä toimittajan omasta roolista lehden sisällä. Puheista kuului läpi perinteinen idea, jonka mukaan lehti voi osallistua ja sillä voi olla oma linjansa, mutta toimittajan tulee olla ulkopuolinen tarkkailija, kriitikko ja tiedonvälittäjä. Yksittäiset toi-

mittajat eivät ehkä koe olevansa politiikan toimijoita siinä määrin kuin koko lehden koetaan olevan. Siis vaikka toimittajat tiedostavat vahvasti, että heidän omat valintansa ja kokemuksensa vaikuttavat jutun lopputulokseen, omaa toimittajaidentiteettiä ei määrittele ”politiikan tekemisen” meininki. Sen sijaan korostetaan ulkopuolisuutta, vaikka se asettuisikin ristiriitaan vaaliprojektista esitettyjen arvioiden kanssa.

Vaalihankkeessa omaksuttu ja julki lausuttu ajatus lehden roolista aktiivisena keskustelun luojana kertoo siitä, ettei lehden aktiivisuus aiheiden esille nostamisessa ja keskustelun luomisessa ole enää mitenkään ihmeellistä. Erään kommentin mukaan näkemyksen ja näkökulman luomisesta toimittajille juuri maksetaan. Toisaalta taustalla vaikuttaa edelleen tiedonvälityksen ja raportoinnin ihanne siten, että toimittajan omaan rooliin aiheiden määrittelijänä suhtaudutaan hieman varauksellisemmin kuin lehden aktiiviseen kokonaisrooliin.

Toimittajien suhtautuminen kansalaislähtöisyyteen teemojen valinnassa oli ristiriitaisempaa kuin suhtautumisessa lehden aktiiviseen rooliin. Suurin osa toimittajista oli sitä mieltä, että vaalihankeessa lähdettiin vihdoin oikeasta lähtökohdasta, eli äänestäjistä ja heidän tärkeiksi kokemistaan asioista. Oma vaalihanke koettiin vastapainoksi ”*puolueliturgialle*” ja ”*laatikkoleikkipolitiikalle*”, joka koskee liian usein vain niitä toimijoita, jotka pääsevät siirtämään politiikan palikoita.

Toisaalta esille tuli myös ajatuksia siitä, että äänestäjien kuuleminen oli turhaa, koska sama asialista olisi saatu kasaan vaikkapa pohtimalla asiaa toimituksen sisällä. Joidenkin haastateltavien mukaan gallupkysely oli siis vain keino todistella, että nyt kansalaisia on kuultu. Mieliopikyselyn käyttäminen sai osakseen kritiikkiä niiltäkin, joiden mielestä äänestäjiltä kysyminen oli muutoin hyvä ja perusteltu lähtökohta. Kysely nimittäin koettiin sellaiseksi tiedonkeruun välineeksi, joka määrittää ja ohjailee tuloksia.

Gallupkyselyn käyttäminen kansalaismielipiteen selvittäjänä viittaa siihen, kuinka suuri haaste kansalaisten huomioon ottaminen edelleen on. Kansalaisten kokemusten esille tuominen tarvitsee yhä taustalleen suuren koneiston ja sen tuottamat perustelut. Kyselyn käyttämisestä vaalihankeessa pohjustaa tiettenkin ajatus siitä, että vastausten tulee edustaa äänestäjien mielipidettä pätevästi. Edustavuuden ajatus on toki perusteltua vaaleista kirjoitettaessa, mutta kansalasiemielipiteelle voi hakea muitakin ilmaisumuotoja. Kokemukset esimerkiksi keskusteluryhmien käyttämisestä kansalaisten arkisen asiantunteumuksen tuottajina osoittavat, että journalismissa voidaan tukeutua tavallisiin ihmisiin muutenkin kuin teettämällä mielipidetiedusteluja.⁴

Kokeilun seuraukset toimitukselle

Toimittajien arvioissa vaaliprojektin merkittävimmäksi anniksi toimitukselle itselleen nousivat toimittajien oma oppiminen ja ideat vaalijournalismin kehittämiseksi. Eräs politiikan toimittaja kertoi, että oli haastavaa ja virkistävää päästä tekemään monia erityyppisiä juttuja. Hänen mukaansa vaalihankkeen teki mielekkääksi nimenomaan se, ettei se koostunut pelkästään uutisvirran seuraamisesta. Muutamat toimittajat mainitsivat, että hankkeeseen osallistuminen oli antoisa työprosessi ja pidempien juttukokonaisuuksien tekeminen laittoi tutkimaan myös oman kirjoittamisprosessia.

Jääskeläinen arvioi, että kokonaisuudessaan vaalihanke antoi toimitukselle itseluottamusta siitä, että myös valtalehti voi olla aktiivinen toimija agendan määrittelijänä, kunhan tämä määrittely hoidetaan vastuullisesti. Kaikkiaan Helsingin Sanomissa oltiin tyytyväisiä omaan panokseen, sillä vaalipostilaatikkoon tuli paljon kirjeitä ja palautetta. Etenkin politiikan toimituksen väki oli tyytyväistä ja yllättyneitäkin: *”Tämä onnistui paremmin kuin alussa oli ajateltu”*.

Koko projektin koettiin toimivan hyvänä pohjana seuraaville vaaleille. Hankkeesta saatu kokemus voi auttaa ajattelemaan vaaleja myös tulevaisuudessa lukijan kannalta. Toimittajien mukaan Helsingin Sanomien kokaisen lehden tulee myös jatkossa käyttää voimaansa siihen, että se nostaa asioita esille ja selvittää niitä perusteellisesti. Täysin samanlaisena kukaan ei silti ollut halukas toistamaan vaalihanketta.

Vaalisarjan vahvuus tuli esille toimittajien mukaan etenkin siinä, ettei television kanssa lähdetty kilpailemaan sen säännöillä. Asiapohjainen ja syvällinen lähestymistapa toimi hyvänä kontrastina televisioväittelyiden *”kinaamiselle”* ja *”inttämiselle”*. Toimittajien mukaan oli tärkeää, että juttuja tehtiin omista lähtökohdista eikä lähdetty vain referoimaan sitä, mitä suurissa tv-väitteilyissä oli sanottu.

Oli hyvä, ettei lähdetty kilpailemaan television kanssa, simuloimaan keskustelua. Me käytettiin tässä paremmin lehden ominaisuutta olla taustoittava, että voi tehdä tiedon pohjalta päätöksiä.

(teemajutun kirjoittaja, mies)

Helsingin Sanomien asema maamme suurimpana lehtenä asetti myös vaalihankkeen erityiseen asemaan. Uudentyyppisiä kokeiluja kehitettäessä toimituksessa ollaan varmasti aina varpaillaan, koska Helsingin Sanomien arvellaan usein käyttävän omaa asemaansa ja valtaansa jonkin asian tai tahon hyväksi.

Lehdessä ollaan tietoisia omasta vaikutusvallasta, mutta samalla halutaan astua pois sellaisesta keskustelusta, jonka mukaan lehden vallankäyttö olisi jotakin piilotettua ja vastenmielistä. Tämän vuoksi vaalisarjaa lähdettiin alusta asti rakentamaan hyvin avoimesti.

Aina voi tietenkin pohtia, kenen agenda eduskuntavaalihankeessa nostettiin esille: Helsingin Sanomien vai kansalaisten? Kokeilussa mukana olleiden toimittajien omatkin arviot menivät tässä suhteessa ristiin, mikä kuvastanee pikemminkin journalismin ja politiikan rajankäynnin yleistä vaikeutta kuin vaaliprojektin perimmäisiä motiiveja.

Tekikö Helsingin Sanomat jotakin toisin?

Helsingin Sanomien vaalihanke toimi esimerkkinä siitä, että perinteistä ja ruutiinomaista vaaliuutisointia on mahdollista muuttaa ja kehittää. Toimittajat ovat valmiita omaksumaan ja kokeilemaan uusia toimintatapoja, jos ideat ja tavoitteet selvitetään kaikille osapuolille tarpeeksi hyvin. Helsingin Sanomien vaaliprojekti kertoo myös siitä, että ulkomaalaisista journalismin kehityssuuntauksista on mahdollista löytää olennainen ja soveltaa sitä suomalaisiin oloihin.

Tehtiinkö Helsingin Sanomien vaaliprojektissa lopulta jotakin toisin? Merkitävintä vaalihankeessa oli se, että koko projekti alkoi selvistä lähtökohdista: Lehti halusi ottaa aktiivisemmän roolin vaalikeskustelun luomisessa ja tuoda vaalijulkisuuteen äänestäjien tärkeiksi kokemia asioita. Juttujen aiheet tai niiden käsittelytapa eivät sinänsä olleet vallankumouksellisia, mutta ajatusten suunnan kääntäminen koko hankkeen taustalla on merkittävää. Enää lehdistö ei voi automaattisesti omaksua pelkkää sivustaseuraajan roolia, vaan se voi avoimesti tuoda julkisuuteen myös poliittisen koneiston ulkopuolella olevia teemoja ja toimijoita, jotta se voi säilyttää uskottavuutensa kansalaisten silmissä.

Uuden kokeileminen jättää aina tilaa kehittämislle. Helsingin Sanomilla on suunnitelmassa kehittää vaaliuutisointiaan ja kampanjaseurantaansa edelleen muun muassa europarlamenttivaaleissa ensi kesänä. Sen yhteydessä toimitus voisi eduskuntavaalihankeesta saadun kokemuksen jälkeen pohtia ainakin kolme asiaa.

Ensinnäkin voisi pohtia, onko lehden mahdollista saada kansalaisten näkemyksiä esille sellaisilla keinoilla, jotka eivät irrota ihmisten antamia vastauksia kontekstistaan, toisin sanoen voisivatko kansalaiset päästä kertomaan kokemuksistaan muutenkin kuin gallupkyselyn otoksena. Toiseksi olisi hyvä pohtia sitä, kuinka lukijoita voisi ajatella muutenkin kuin yksilöinä. Ihmiset kuu-

luvut moniin erilaisiin yhteisöihin, ja he myös vaikuttavat yhteiskunnallisesti näiden verkostojen kautta. Yhteisöjen esille tuominen voisi edesauttaa myös sitä, että tavalliset ihmiset pääsisivät lehtijutuissa aktiivisen toimijan ja kansalaisen rooliin – pois esimerkkitapauksen ja mielipiteiden esittäjän osasta. Kolmas huomio koskee kansalaislähtöisten hankkeiden tavoitteita. On toki tärkeää, että hankkeiden tavoitteet – kuten äänestysprosentin nostaminen – ilmaistaan selkeästi ja avoimesti, mutta tällaisiin tuloksiin tuskin koskaan päästään kovin vauhdikkaasti. Riittäisikö kokeilujen tavoitteeksi se, että vaalien yhteydessä saataisiin aikaan vilkasta julkista keskustelua, jossa kansalaiset eivät olisi vain sivustaseuraaajia tai vaaliuutisten pakollisia kuvittajia?

YTM Laura Ahva on Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen tutkija.

Viitteet

- 1 Haastattelun yhtätoista vaaliprojektiin osallistunutta toimittajaa, joista viisi oli politiikan osaston toimittajia ja kuusi muiden toimitusten henkilöstöä.
- 2 Vertailukohteita suomalaisiin vaalikoneisiin löytää verkosta. Siellä on vireillä useita Yhdysvaltain presidentinvaaleihin liittyviä elektronisia kokeiluja. ”Vote by Issues” -tyyliset ohjelmat antavat mahdollisuuden muun muassa tarkistaa, kuinka monen ehdokkaan kanssa äänestäjällä on erilaisista aiheista yhtenevä mielipide. Demokraattien ehdokkaita voi vertailla esimerkiksi osoitteessa: <http://www.spokesmanreview.com/quiz/2004democrats.asp>.
- 3 Vaalihankeita pohjustivat ajatukset Bill Kovachin ja Tom Rosenstielin teoksesta ”Elements of Journalism”. Kirjoittajat ovat koonneet amerikkalaisia toimittajia haastatteleamalla listan journalismin peruseriaatteista. Yksi näistä periaatteista on toimittajien lojaalisuus kansalaisia kohtaan.
- 4 Keskusteluryhmiä ovat uutisointinsa aineistona käyttäneet muun muassa Aamulehti, Ilta-lehti, Länsi-Uusimaa ja Savon Sanomat.

Kirjallisuus

Ahva, Laura (2003)

Kohti keskustelevaa journalismia. Kansalaisjournalismin kokeilua, kritiikkiä ja arviointia. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisu, sarja A 100.

Kovach, Bill & Rosenstiel, Tom (2001)

The Elements of Journalism. What Newspeople Should Know and the Public Should Expect. New York: Crown Publishers.